

ЕФЕКТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЈАТА НА СУДСТВОТО ВРЗ ДОЛЖИНАТА НА СУДСКИТЕ ПОСТАПКИ

Автори:
Дарко Аврамовски
Емилија Спасовска

Оваа публикација е подготвена со финансиска поддршка на Владата на Република Северна Македонија. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Коалицијата „Сите за правично судење“ и на никој начин не може да се смета дека ги претставува ставовите на Владата на Република Северна Македонија.

ВОВЕД

Независноста, квалитетот и ефикасноста се суштински елементи на секој ефективен правосуден систем. Брзата и квалитетна правда е суштински предуслов за развојот на сите други сфери во општеството, гарантирање на пазарната економија и слободната конкуренција, основните човекови права и слободи, економските, политички и социјални права, еднаквоста и инклузивноста во општеството, како и обезбедување на соодветен баланс и контрола над извршната и законодавната власт. Препознавајќи ја ваквата важност на судскиот систем, меѓународните документи, како и националните законодавства на модерните демократски држави го препознаваат правото на фер и правично судење, како гарант за ефикасна судска заштита на било кои човекови или граѓански права. Брзината со која е администрирана правдата добива сè поголемо значење, па така и самите домашни прописи предвидуваат и приоретизирање на определени предмети, препознавајќи ја потребата од итно постапување во случаите на семејно насилство, трговија со луѓе, предмети каде обвинетите лица се во притвор, предмети од областа на работните односи, дискриминацијата итн.

Поентата на принципот на судење во разумен рок како составен дел од правото на фер и правично судење е ниедно лице да не биде ставено во позиција на неизвесност подолго од неопходното време за судот да може да донесе правилна одлука при решавањето за определени права или кривична одговорност на било кое лице. Согласно самиот текст на Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП), државите потписнички како посебни субјекти на правото се обврзуваат да ги гарантираат правата поставени со Конвенцијата и нејзините протоколи, додека пак според толкувањата на текстот на ЕКЧП од страна на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), домашните судови се тие кои во последна инстанца треба да се погрижат за правичноста на постапката, како и да ги неутрализираат прекршувањата на процесните правила во претходните фази од постапката. Во таа насока, од посебна важност е да бидат разгледани посебните предизвици со кои се соочуваат домашните судови во организирањето на судските процеси и оптималното менаџирање на истите во насока на донесување на одлука во разумен рок, односно најкратко можно време за да се донесе одлука базирана на факти и докази. Согласно ваквата доктрина, ЕСЧП препознава дека судовите се соочуваат со динамична и променлива средина, а толкувањето на домашните прописи секогаш треба да биде во духот на ЕКЧП и прифатените стандарди за заштита на човековите права.

Со оглед на брзината со која се развиваат новите технологии нужно се наметна потреба и од промени во поглед на технологиите кои се користат во правосудството. Во последниве години, скоро сите земји во Европа без разлика дали во помал или поголем обем и со повеќе или помалку значајни финансиски импликации, започнаа со употреба на алатки за

информатичка технологија со цел да ги подобрат перформансите и ефикасноста на нивните судски системи. Во предвид беше земено и целокупното влијание што дигитализацијата на судството би го имало врз модернизираниите судски системи и беше донесен заклучокот дека правосудниот систем сепак не може да остане на маргините на развојот во дигиталната ера која има огромно влијание врз начинот на живот на сите граѓани ширум светот. Предизвиците кои ги наметна КОВИД 19 пандемијата дополнително ги потврди ставовите за што поголемо користење на информатички технологии, особено во услови кога движењето на луѓето е ограничено на територија на една држава.

Сепак овој обид за користење на напредни технологии наиде на повеќе предизвици во однос на инкорпорирање на информатичките и комуникациските технологии во правосудниот систем без да се наруши неговата основна цел и вредности. Имено, иако напредните технологии во голема мера придонесуваат за поголема ефикасност и ефективност на судските системи, од клучно значење е при нивното користење да се земат во предвид стандардите за фер и правично судење. Правото на правично судење заштитено со Европската конвенција за човекови права не смее да биде нарушено, туку напротив треба да биде реализирано во уште поголема мера, со оглед на фактот што користењето на напредна технологија не е крајна цел сама по себе, туку истата претставува средство кое им го олеснува пристапот до креирање посоодветни решенија на креаторите на политики и им го овозможува пристапот до правда на странките во постапките. Во овој контекст особено треба да се земат во предвид импликациите на дигиталните комуникации и примената на информатичко компјутерската технологија врз правото на правично судење и судењето во разумен рок.

ПРЕДИЗВИЦИ СО МЕНАЏИРАЊЕТО НА СУДСКИТЕ ПРОЦЕСИ ВО ОСНОВНИТЕ СУДОВИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Иако согласно статистиките на СЕПЕЈ Република Северна Македонија демонстрира добра ажурност на судството, па така просечното време за решавање на еден предмет е 190 дена наспроти европскиот просек од 120 дена за кривични предмети, односно 178 дена за граѓанските предмети наспроти европскиот просек од 194 дена¹. Во таа насока е и соодносот на примени со решени предмети, па така основните судови работат за нијанса подобро од европскиот просек и успеваат да решат повеќе предмети од новопримените, односно да се справат и со заостатокот од предмети². Сепак, во ваквата статистика отсуствува податок за предмети кои траат подолго од две години, а имајќи предвид дека во пресметување на ажурноста на судовите се калкулираат и предметите кои завршуваат на едно рочиште по

---

¹ https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/CEPEJ-Overviewv20201_0EN/Overview

² Ibid.

дадено признание, оваа статистика не ја прикажува целата слика и не може соодветно да го утврди индивидуалното траење на различните категории на предмети. Во тој контекст, доколку се погледнат Годишните извештаи за работењето на Врховниот суд, може да се забележи дека во просек 38% од барањата за заштита на правото на судење во разумен рок се основани, што укажува на релативно висок степен на прекршување на ова право³.

Согласно податоците на Коалицијата Сите за правично судење, прибрани од мониторингот на кривични и граѓански судски постапки во сите 4 апелациони подрачја, се забележува дека на годишно ниво, независно дали станува збор за кривичните или граѓанските оддели на судовите, нешто повеќе од половината (54% во просек) од рочиштата за главна расправа се одложени⁴. Имајќи предвид дека ваквата состојба е детектирана секоја година, може да се заклучи дека судовите се соочуваат со системски пречки кои оневозможуваат оптимално раководење со судските процеси. Причините за релативно високата стапка на одложени расправи можат да бидат поделени на отсуство на учесниците во постапките чие присуство е задолжително согласно закон, како и на отсуство на комуникација и координација со останатите државни органи, вклучувајќи и подолго време за прибавување на материјални докази или повикување на сведоци.

³ Годишните извештаи се достапни на:

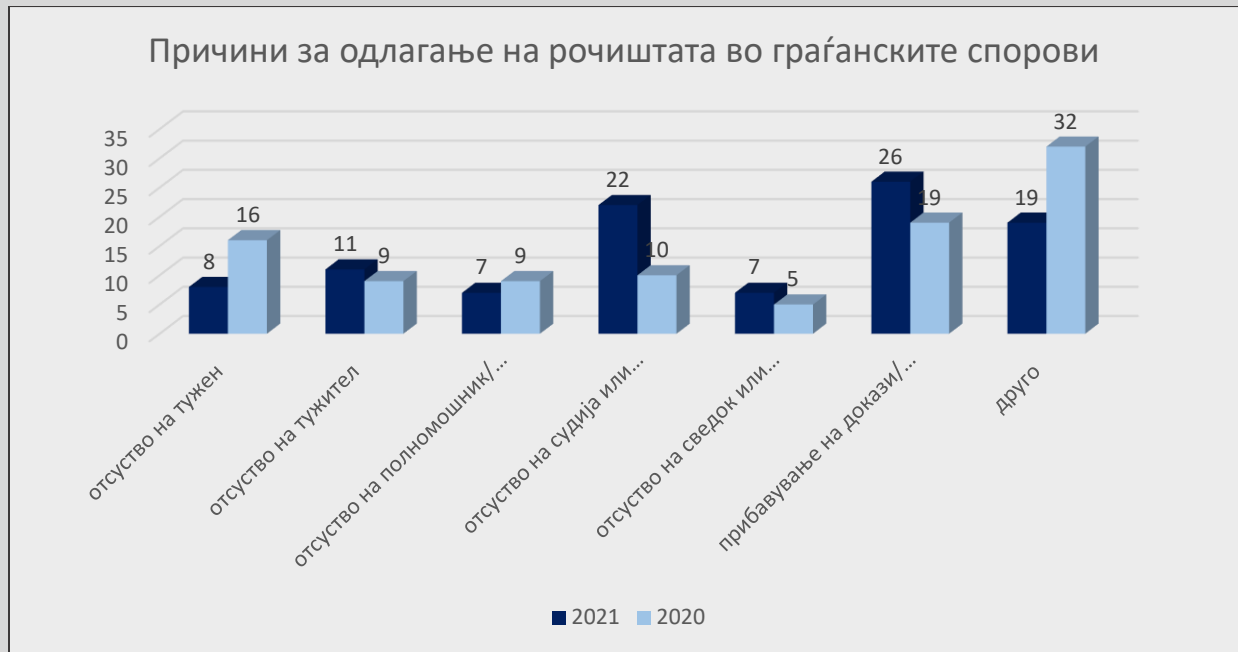
http://www.vsrn.mk/wps/portal/vsrn/sud/izvestai/svi!/ut/p/z1/hY7RCoJAFES_xQ-QO4Gt6-Nam6UbQWXpfYkIJITcQrTvz6TXbN4GzhmGmApiZ1_1zXb1w9n70EsWlwhLMYsXMLsslFDbXJs82aRmHtB5BEQSBIAZjDzsYyiNUB4jhWQF4mn_REx87du2ch2VXdT38k5zOJH1EYfP6HrEHpyEwcfzZ54xfwtfK8NzRHuYM!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?current=true

⁴ За повеќе види: https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2021/06/CEP_PFFP_2021MKD.pdf и <https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/SM-2021-MKD.pdf>

На графиконот е прикажан процентот на рочишта во кривичните постапки одложени поради отсуство на некој од учесниците во постапката, или потребата од дополнителни подготовки за судскиот процес да може да продолжи. Оттука, може да се забележи дека кривичните постапки најчесто се одлагаат поради отсуство на обвинетите лица и тоа од 25 до 35% од сите расправи во изминатите две години биле одложени поради отсуство на обвинетиот во постапката. Веднаш потоа е отсуството на сведоците и вештаците, при што мора да напоменеме дека станува збор за сведоци, односно вештаци кои требало да бидат сослушани, но не биле присутни поради што рочиштето се одложило, па така во процентот не се засметуваат и случаите кога на рочиштето биле преземени процесни дејства како испитување на други сведоци, а потоа расправата била прекината заради повикување на нови сведоци. Од графиконот може да се забележи дека отсуството на јавните обвинители и адвокатите, кои сепак имаат ограничена електронска или телефонска комуникација со судот е помало отколку отсуството на граѓани кои се јавуваат во својство на сведоци или обвинети, со кои судот комуницира единствено преку писмени покани кои се доставуваат по пошта или преку судските курирски служби. На овој начин се истакнува значењето на редовната и интензивна комуникација на судот со странките во постапката, па така, може да се извлечат аргументи кои одат во прилог на дигитализацијата на судството и унапредување на примената на информатичко компјутерската технологија во судството со цел да се олесни ваквата комуникација и координација на учесниците во судските процеси.

Она што е впечатливо е што најголемиот дел од отсуствата на јавните обвинители и бранителите на обвинетите се должи на преклопување на неколку термини за судење во кои бранителот или обвинителот се јавуваат како учесници, поради што едно од рочиштата мора да биде одложено. Во оваа насока, битно е да се напомене дека судиите, јавните обвинители и адвокатите немаат меѓусебен увид во распоредите на судење, што значително ја отежнува координацијата помеѓу учесниците, а со тоа и директно влијае на одлагањето и времетраењето на постапките. Слично на ова, како посебен предизвик со кој се соочи Основниот кривичен суд беше менаџирањето на повеќе паралелни високо-профилирани предмети од областа на организиран криминал и корупција каде едно исто лице се јавува во својство на обвинет. Ваквата ситуација предизвика повеќе одлагања на рочишта поради преклопувањето на термини за одржување на главна расправа, што ја истакнува потребата од внатрешна координација и комуникација во судовите за успешно менаџирање на судските процеси, унапредување на комуникацијата со адвокатите и обвинителите, како и со граѓаните кои се јавуваат како обвинети или сведоци во постапките. Ова повторно говори во насока на потребата за поинтензивно користење на електронската комуникација и дигиталната технологија со цел олеснување на работата на судиите и поефикасно менаџирање и координирање на судските процеси.

Во поглед на одлагањето на рочиштата за расправа поради отсуство на странките, состојбата е нешто поинаква кога станува збор за предметите кои се водат согласно Законот за парничната постапка во граѓанските оддели на судовите. Така од следниот графикон може да се забележи дека отсуството на странките во постапката во граѓанските предмети е далеку помал фактор во одлагањето на рочиштата.

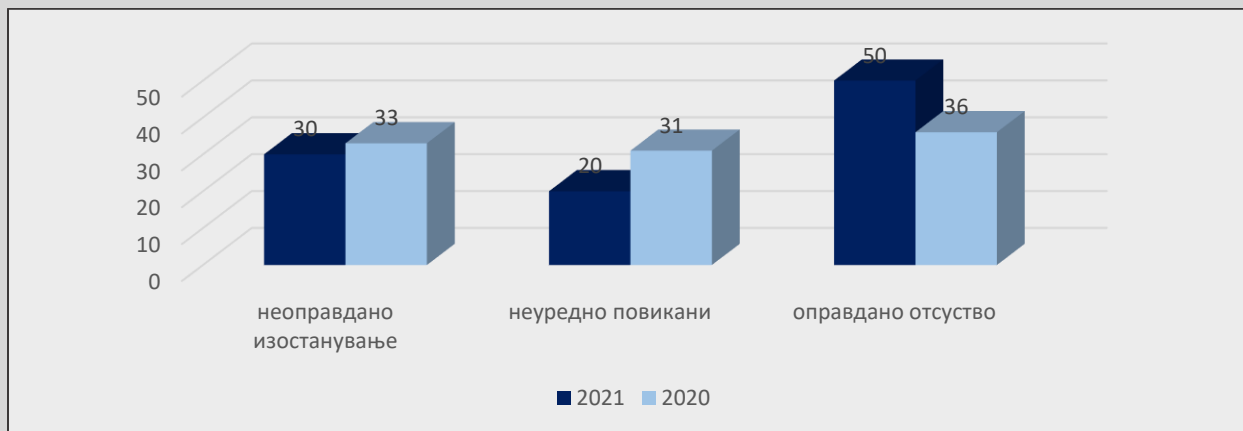

Ова може да биде објаснето со различните последици кои ги предвидува Законот за парничната постапка за разлика од Законот за кривичната постапка, односно неоправданото отсуство на тужителот значи повлекување на тужбата, додека неоправданото отсуство на тужениот не претставува пречка за одржување на расправата. Така, отсуството на некоја од странките во парничните постапки може да биде причина за одлагање на расправата само во определени исклучоци, односно кога отсуството е оправдано поради неуредно повикување, или постоење на објективни причини поради кои лицето било спречено да се појави.

Сепак, фактот што во просек 12% од сите рочишта во парничните постапки биле одложени поради отсуство на тужениот, 10% поради отсуство на тужителот и 8% поради отсуство на полномошник или адвокат (или вкупно 30% од сите одлагања) укажува дека проблемот со отсуствата на странките не е типичен само за кривичните постапки. Од друга страна, може да се забележи дека кај граѓанските постапки е далеку помала стапката на одлагање на расправите поради отсуство на сведоци или вештаци (6% во просек во изминатите 2 години), за разлика од кривичните постапки (12% во просек во изминатите 2 години). Ваквата статистика повторно може да биде толкувана во насока на постоење на активна комуникација, бидејќи во парничните постапки странките самите ги обезбедуваат своите сведоци, односно истите имаат поинтензивна комуникација со сведоците кои ги

предлагаат, додека пак кога станува збор за кривичните постапки, странките сè уште се потпираат на судот кога станува збор за повикувањето на сведоци, или пак сведоците треба да бидат обезбедени од јавното обвинителство или полицијата.

Следниот графикон ја прикажува состојбата која била детектирана од набљудувачите на Коалиција „Сите за правично судење“ во изминатите две години во поглед на причините за отсуство на лицата чие присуство е задолжително на расправите во судовите. Како посебно ограничување кај овие податоци може да биде утврдувањето на точниот број на неоправдани изостаноци, кој во практиката може да биде помал од презентираниот во оваа анализа, бидејќи странките може да го оправдаат своето отсуство дополнително со писмен допис.

Од податоците може да се забележи дека оваа година е забележан пораст на стапката на одлагања поради оправдано отсуство на некој од учесниците, додека се забележува намалување на стапката на одлагања поради неуредна достава на поканите од 31% во 2020 на 20% во 2021 година. И покрај тоа што оваа година се бележи намалување на ефектот кој неуредната достава го имал врз текот на судските постапки, сепак може да се забележи дека истиот е доволно висок, па така оваа година секое петто отсуство на учесниците во постапките било поради неуредно повикување од страна на судот. Во претходно спроведено истражување од страна на Коалицијата Сите за правично судење кое вклучуваше интервјуа со судии, судиите го истакнаа токму проблемот со доставата и несоодветната материјална и кадровска опременост на судовите во државата за спроведување на истата. Во таа смисла судиите истакнаа дека судовите не располагаат со доволно човечки ресурси за оптимално вршење на доставата, ниту пак имаат доволно службени возила што ја намалува ефикасноста на вршењето на достава во подалечните региони, а покрај тоа го истакнаа и ризикот од поткупување на доставувачите со цел доставата да биде неуспешна, кој ризик е во голема мера причинет од несоодветните плати на судските службеници⁵. Ваквите сомнежи од

⁵ За повеќе види: Натали Петровска, Дарко Аврамовски, Влијание на Мерит системот врз судската независност и професионалност во Северна Македонија, Коалиција Сите за правично судење, Скопје 2020, достапна на:

судиите беа и потврдени во пракса со откривањето на случајот со починатиот судски курир кај кого биле пронајдени преку 1500 платни налози кои не биле доставени⁶. Поради тоа, соодветното планирање и имплементирање на процесот на дигитализација треба да ги има предвид овие проблеми со цел да може да се искористат придобивките од информатичката технологија и електронските комуникации во унапредување на координацијата на судските процеси и комуникацијата на судот со странките во постапките.

Покрај предизвиците со менаџирањето на судските постапки во поглед на обезбедувањето на присуството на странките и сведоците во постапките, останатите причини поради кои се одлагаат рочиштата за главна расправа е неможноста да бидат обезбедени материјални докази или вештачења во определениот рок, ненавремена комуникација на останатите државни органи и институции со судовите, како и судовите меѓу себе, но и разни други технички причини, меѓу кои и нефункционирање на АКМИС системот. Во оваа насока, се забележува многу поголема стапка на одложени расправи поради тоа што не биле обезбедени доказите кои треба да бидат презентирани во парничните постапки, каде граѓаните самите треба да ги обезбедат доказите, како и релативно висок процент на одлагања поради тоа што судот претходно мора да реши некое друго прашање, за што му е потребен одговор од друг суд или друг државен орган.

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НА СУДСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Република Северна Македонија е исто така дел од европските земји која се стреми кон воведување на реформи во судството преку дигитализација на истото. Од страна на властите во држава беа дадени ветувања во однос на дигитализација на 34 судови и над 120 судници, обезбедување на средства за одржување на опрема која ќе биде инсталирана во судовите, јакнење на човечките ресурси, воведување на онлајн судења и сл., како и воведување на платформа за интероперабилност како долгорочен приоритет во правосудните институции со поврзување на сите институции, побрза размена на податоци, поефикасна работа на самите институции и поефикасно и побрзо опслужување на крајните корисници⁷.

<https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2021/09/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D0%9C%D0%9A%D0%94.pdf>

⁶ <https://faktor.mk/ruskoska-1500-platni-nalozhi-se-pronajdeni-vo-fioka-na-pochinat-kurir-koj-znae-ushte-kolku-vakvi-sluchai-ima>

⁷ <https://vlada.mk/node/25008>

Исто така, од страна на Министерство за правда донесена е Стратегија за информатичко-комуникациска технологија во правосудството за 2019 – 2024 година⁸ чија цел е воведување на централизиран систем кој ќе ја зголеми ефикасноста, транспарентноста и отчетноста на информатичките системи во правосудството. Овој систем е во согласност со европските практики и меѓународните стандарди и неговото имплементирање во пракса претпоставува зголемување на пристапноста, навременоста и лесното користење на правосудните услуги за сите корисници, подобрување на квалитетот на податоци, како и соработка со останатите правосудни органи, институциите на Европската Унија, нејзините земји-членки и меѓународните организации.

Сепак, во поглед на постигнување на погоре- наведените цели, треба да се земат во предвид повеќе работи, а видно од моменталната ситуација е дека на државата ќе и биде потребно прилично долго време за да ја постигне целта на дигитализацијата на судството. Прво, неопходно е да се направи соодветна измена на легислативата која ќе овозможи преземање на одредени процесни дејствија со користење на дигитални алатки. Така на пример, доколку во иднина се цели кон одржување на онлајн судења, неопходно е да се направат и законски измени во Законот за кривична постапка и Законот за парнична постапка, кои моментално не предвидуваат онлајн судења.

Со цел да се постигне успех во однос на дигитализација на судството најпрво потребно е да се обезбедат соодветни технички компоненти. Согласно погоре споменатата Стратегија за информатичко-комуникациска технологија во правосудството за 2019 – 2024 година состојбата во судовите во поглед на хардверска опрема е на независно ниво. Имено, се користат застарени и неисправни компјутери и истите не се компатибилни со новите напредни софтверски решенија кои се користат и од останатите земји, кое нешто предизвикува и нефункционалност на работењето. Исто така, состојбата со серверите е со слаб капацитет, односно не дозволуваат простор за складирање на повеќе податоци, ниту пак базата на податоци во АКМИС системот не е соодветна. Воедно, во судовите е доставена опрема за воспоставување на интероперабилност од различни снабдувачи, па токму поради тоа и истата не функционира. Поради тоа, во моментот, во Република Северна Македонија поголемиот дел од размена на податоци помеѓу институциите на судството сè уште се одвива на хартија, што доведува до неефикасност при работењето, а најмногу влијае врз брзината на одлучувањето и доставувањето на документи.

Исто така треба да се земе во предвид дека дигитализација на судството не подразбира само воведување на онлајн судења, туку првенствено подразбира низа други електронски можности, како електронска достава, регистрирање на рочишта, размена на

---

⁸ [СТРАТЕГИЈА ЗА ИНФОРМАТИЧКО-КОМУНИКАЦИСКА ТЕХНОЛОГИЈА ВО ПРАВОСУДСТВОТО ЗА 2019 - 2024 ГОДИНА \(pravda.gov.mk\)](http://pravda.gov.mk)

податоци, пристап до податоци и сл. Токму овој аспект треба да се земе во предвид, со цел да се намалат недостатоците при досегашното водење на судските предмети, во поглед на подобро менаџирање на постапката од страна на судовите. На овој начин би се намалиле и одлагањата поради неуредна достава и ненавремено доставување на документи до спротивната страна по однос на кои се произнесуваат странките во постапката, а сето тоа би резултирало и со завршување на постапките во пократок рок.

ПОЗИТИВНИ ПРАКТИКИ ОД ДРЖАВИ ВО ЕВРОПА

Врз основа на извештајот на СЕРЕЈ⁹ од 47-те држави членки на Совет на Европа, 46 земји го имаат прифатено и имплементирано системот на е-суд, единствената земја која се уште го нема прифатено е Кипар. Исто така 34 земји го имаат прифатено системот за електронско поднесување на документи, а 40 земји имаат дозволено испитување на обвинети лица и сведоци на далечина.

Како една од земјите во која воведувањето на дигитализирано судство придонело кон подобри резултати во однос на квалитетот на судските одлуки се извојува Литванија.¹⁰ Во Литванија во 2017 година биле спроведени реформи со кои бил изменет и литванскиот Закон за судови и биле воведени нови одредби во однос на електронска комуникација во судовите и водење на електронски случаи. Со овие измени целата комуникација помеѓу странките е префрлена онлајн, а воедно и комуникацијата со судот е во дигитална форма. Учесниците во постапката имаат можност да пристапат до електронскиот случај, да се запознаат со списите на предметот и да доставуваат писмена до судот во електронска форма, како и да добијат копии од документите што се наоѓаат во електронското досие. Сите документи кои се поднесуваат онлајн треба да бидат потпишани со електронски потпис или со потврда на идентитетот на друг начин, како на пример со користење на електронски банкарски пристап или со регистрирање во информативниот систем на судовите.¹¹

Сличен начин на комуникација со странките практикува и Хрватска, која има креирано онлајн платформа e-predmetu¹² на која сите странки, полномошници и заинтересирани лица можат да го проверат статусот на судскиот предмет, да се информираат за динамиката на решавање на предметот како во редовна постапка, така и во постапка по поднесена жалба. На овој начин им се овозможува на странките речиси во секој момент да имаат увид во статус на предметот, а воедно се растеретува и судот од одговарање по барања од странките за

⁹ <https://rm.coe.int/european-judicial-systems-efficiency-and-quality-of-justice-cepej-stud/1680786b57>

¹⁰ Употреба на напредни електронски алатки во судството, декември 2020 година, ОБСЕ, стр. 27

¹¹ Ibid., стр. 28

¹² <https://e-predmet.pravosudje.hr/?q=o>

статусот на предметот и истиот може да се посвети повеќе на решавање на предметите. Дополнително на ова, со оглед на фактот што еден предмет може повеќе пати да го смени бројот, доволно е еден од тие броеви да се внесе и се прикажува текот на целата постапка со сите поврзани броеви на предметот.

Уште една земја која е ориентирана кон дигитализација на судството и која како пример за користење на напредни дигитални алатки може да се посочи е Азербејџан, која со цел навремено информирање за судски случаи и олеснета комуникација помеѓу странките и судот има воспоставено онлајн платформа на која може да се креира „Електронски кабинет“ со пријавување во информативниот систем на „Електронски суд“.¹³ Преку Електронскиот кабинет е овозможено да се поднесуваат тужби, жалби и останати документи кои се потпишуваат со електронски потпис. Исто така, странките имаат можност да се запознаат со сите списи во предметот, да добиваат информации во однос на закажаните рочишта по СМС или електронска пошта, како и да плаќаат судски такси онлајн.

Според клаузула 2.1.5 од Регулативата за информациски систем „Електронски суд“ одобрена со указ од страна на претседателот на Азербејџан во 2020 година, електронскиот кабинет е индивидуална страна на корисникот која му овозможува да се запознае со информации, да прима и праќа документи, да врши уплати и да комуницира со сопственикот на системот и операторот.¹⁴

Во насока на креирање на систем за објективно распределување на предмети помеѓу судиите, владата на Азербејџан исто така има креирано e-court систем кој автоматски ги распределува предметите без притоа да може да се направи некаква измена или интервенција во распределбата. На овој начин се цели кон елиминација на прашањата за пристрасност и зголемување на транспарентноста во судството.

Исто така, како важен чекор напред во подобрување на транспарентност на судовите е тоа што се предвидува онлајн набљудување на судски постапки. Имено, преку користење на новите алатки ќе се овозможи на заинтересирани страни да ги набљудуваат постапките онлајн, под услов случајот да биде отворен за јавноста. Системот на известување исто така има можност да ги информира практичарите кои набљудуваат судски постапки за важни датуми и рокови.¹⁵

---

¹³ <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/3ecf7262788a3ec69c8a45bbd3342a28-0080022021/related/Presentation-e-Court-Azerbaijan-revised-Lala-Naghiyeva.pdf>

¹⁴ Ibid.

¹⁵ <https://www.hg.org/legal-articles/azerbaijan-is-on-its-way-to-creating-ambitious-electronic-court-system-32564>

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Се забележуваат системски слабости во поглед на непречениот тек на судските постапки, брзо и експедитивно постапување, како и оптимално искористување на времето кое го има на располагање судот. Така определени проблеми поврзани со комуникацијата на судот со странките во постапките, други органи, правни или физички лица се среќаваат и во граѓанските и во кривичните постапки, во сите 4 апелациони подрачја во државата. Како резултат на тоа, најголемиот број од кривичните постапки се одложени поради тоа што судот не успеал да го обезбеди присуството на сите лица чие присуство е задолжително на главната расправа, или пак на сведоците кои мора да бидат сослушани. Впечатливо во овој контекст е тоа што најчесто отсуството во кривичните постапки е на лицата кои се јавуваат во својство на обвинет или сведок, односно кога станува збор за граѓани со кои судот комуницира исклучиво преку писмена достава. Во оние случаи каде расправата се одлага поради отсуство на бранител или обвинител, најчесто одлагањето е поради преклопување на распоредот за судење на отсутното лице. Од друга страна, граѓанските постапки најчесто се одложени поради неможноста на странките или судот навремено да обезбедат материјални докази кои се наоѓаат кај други државни органи, иако една третина од сите одлагања во граѓанските постапки се поради отсуство на некоја од странките.

Со оглед на постојаното проткајување на одредени практики на судовите во поглед на непотребно одлагање на рочиштата, долгото водење на постапките и несоодветното менаџирање на предметите, потребно е да се размисли за придобивките кои би можела да ги донесе дигитализацијата на судството која не е цел сама за себе, туку средство за подобро функционирање на судството. Во тој поглед треба да се направи дистинкција помеѓу пренесување на комуникација помеѓу странките по електронски пат и вистинска дигитализација (која често бара измена на процесите). Со цел целосно дигитализирање на судството потребно е да се направи долгорочно и сеопфатно планирање кое покрај се ќе обезбеди и интероперабилност на различни системи и институции, а воедно неопходно е и долгорочно финансиско планирање поради честото надградување на системите. Поради тоа, како главна и основна препорака во насока на оптимално искористување на придобивките од дигитализацијата е зголемување на судскиот буџет на законскиот минимум од 0.8% од БДП.

За таа цел, најпрво неопходно е соодветно да се опремаат судовите во РСМ со нови технологии, со оглед на фактот што моментално судовите користат стари технологии кои не можат да се надградат, а исто така треба соодветно да бидат обучени и луѓето кои треба правилно да ја користат опремата во судовите. Обезбедувањето технологија, програми и софтверски апликации е само половина од дигитализацијата, па така мора да се обезбеди и развој и одржување на вештини и капацитети за користење на дигиталните решенија. Ова се однесува не само на судиите и јавните обвинители, туку и на адвокатите и останатите

учесници во постапките, па така државата мора да пронајде соодветен начин да овозможи лесен пристап до електронските услуги, јавните податоци и податоците од работењето на судовите за јавноста и граѓаните кои се јавуваат како странки во постапките или кои треба да остварат некое свое право пред судот.

Исто така, како неопходен предуслов во насока на примена на одредени дигитални алатки при водење на постапките пред судот, неопходно е да се направат и законски измени, особено во процесните закони, како што се Законот за кривичната постапка и Законот за парничната постапка. Моменталните законски решенија иако не се рестриктивни во поглед на примената на дигиталните технологии, истите не ги регулираат овие прашања подетално, па така искористеноста на информатичко компјутерската технологија е различна во различни судови и поради поинаквите толкувања на законските одредби од страна на судиите. Во овој контекст, битно е да бидат надградени и одредбите од судскиот деловник, особено во поглед на испраќањето на судските покани, но и на самиот текст и поуките за правата и начинот за реализација на правата кои им припаѓаат на лицата соодветно на својството во кое се повикуваат пред судот.

Потребно е да се унапреди системот на комуникација на судовите, како со странките така и со останатите државни органи. Во таа смисла, потребно е да се воведат електронски систем на достава и комуникација со странките преку користење на онлајн платформа. За таа цел, може да се користи електронски потпис, потврдување на идентитетот на лицата со користење на електронски банкарски систем и да се овозможи регистрација во информативниот систем на судовите. Со воведување на ваква достава се овозможува навременост на доставени покани, поднесоци и останати документи, а воедно и се спречува праксата на договарање на странки со лица од судските доставни служби за недоставување на покани, пресуди и решенија. Електронската достава може во голема мера да ги растерети доставните служби на судот, како и да го намали процентот на одложени рочишта поради отсуство на странки или сведоци како резултат на неуредна достава на поканата за главна расправа.

Со оглед на фактот што АКМИС системот нема доволно опции за внесување и обработка на податоци, истиот треба да се надгради како би се овозможило на странките во постапката да можат електронски да пристапат до списите од предметот вклучувајќи и електронска верзија од доказите. На овој начин би се избегнале одлагањата на судењата поради подготовка на одбраната, односно би се надминал проблемот со недоставување на докази до спротивната страна, како и случаите на одлагање на рочиштата поради тоа што предметот е недостапен, најчесто поради тоа што истиот е предаден на Судскиот совет кој постапува по претставка или врши оценка на судијата.

Исто така неопходно е да се воведат поинакви опции во однос на закажувањето на рочишта, имено самиот систем да не даде можност да се закаже рочиште во исто време по предмет каде се појавуваат истите обвинети или каде што се појавува истиот судечки совет или судија, јавен обвинител или адвокат. Во таа смисла би било особено корисно доколку се креираат и посебни дигитални календари на судења на адвокатите и обвинителите кои би биле синхронизирани со АКМИС, односно со распоредот на судења на судот. Преку ваквата платформа учесниците во постапките ќе можат навремено да го информираат судот за сите ново настанати околности кои би можеле да влијаат на динамиката на судењата, а со тоа и да се зголеми флексибилноста во менаџирањето на текот на судскиот процес. Со тоа би се усогласиле распоредите на странките во постапките и би се олеснило менаџирањето на текот на рочиштата од страна на судот, би се избегнале одложувања на расправите поради преклопување на термините за судење, но и би се избегнале ситуации каде против еден обвинет се водат повеќе предмети одеднаш што резултира со исклучително густ распоред на повеќе различни судски постапки.

Покрај предностите кои доаѓаат со дигитализација на судството, треба да се земат предвид и ризиците, особено оние кои се однесуваат на безбедносните прашања и квалитетот на електронските услуги или дигитална комуникација. Имено, секогаш постојат ризици од надворешни упади во системите кои можат да резултираат со кражба на податоци или нивно бришење од страна на надворешни лица (хакери) или лица кои имаат пристап до системите, но тој пристап го користат за други цели. Иако овие ризици не се новина која со себе ја носи дигиталната ера, со оглед на тоа што и порано имало случаи кога хартиени документи биле крадени или менувани сепак со префрлање на користење на дигитални технологии ризиците стануваат многу поголеми. Поради тоа, треба да се преземат чекори кон елиминирање на ризиците од надворешни напади, односно да се постави соодветна заштита на системите во кои се чуваат податоци, со оглед дека сите податоци од судовите се со доверлив карактер.

Исто така, неопходно е да се обезбеди стабилна интернет конекција, како и стабилни сервери, со оглед дека моментално страните на судови многу често знаат да бидат недостапни за граѓаните поради „паѓање“ на серверите. Доколку се размислува кон воведување на електронска размена на податоци и електронско поднесување на документи, а претходно не се обезбедат овие услови би се ставила под голем ризик навремената комуникација и поднесувањето на документи, особено оние кои се врзани со рокови. Сепак, доколку се направат соодветните инвестиции во компјутерска опрема, електронската размена на податоците, особено комуникацијата на судот со други државни органи ќе биде значително унапредена, што ќе влијае позитивно врз брзината со која се одвиваат судските процеси.

Со оглед на тоа што е многу значајна комуникацијата помеѓу сите чинители во правосудниот систем, потребно е посебно внимание да се посвети на интероперабилноста помеѓу сите вклучени во синџирот на информации и надвор од судството (полиција, експерти, адвокати), не само во моментите кога има моментална потреба, туку со цел да се овозможи какво било споделување или проток на информации што можат да бидат потребни во иднина. Со оглед на тоа што во моментот интероперабилноста не е заживеана, потребно е да се обезбеди соодветна опрема односно информатичка технологија, што значи дека сите засегнати страни мора да имаат пристап до одредено ниво на соодветна инфраструктура, во спротивно сите обиди за интероперабилност би биле залудни. Целосното искористување на дигитализацијата и интероперабилноста би ја унапредила координацијата и комуникацијата помеѓу различните државни институции и органи, па така од аспект на правото на судење во разумен рок, очекувано е да се намали или целосно отстрани процентот на одложени судења поради неизготвени вештачења, потребата од обезбедување на докази, нереспонзивност на други институции и слично.